

Groniowski, Krzysztof

"Faith and fatherland. The Polish Church War in Wisconsin 1896-1918", Anthony J. Kuzniewski, Notre Dame 1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 73/3-4, 379-381

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

ale w istocie całą politykę Francji uznaje za jego dzieło. W dużym stopniu jest to zapewne słuszne, ale ze względu na wagę tej sprawy dla realizacji głównych zadań monografii warto byłoby poświęcić trochę uwagi charakterystyce najbliższego otoczenia cesarza i mechanizmom, wedle których następowało w tym światku podejmowanie i realizowanie poszczególnych decyzji politycznych. Należało choćby poprzez sondażowy wgląd w zachowaną dokumentację ukazać jak to funkcjonowało właśnie w skomplikowanej dziedzinie spraw polskich. Autor zrezygnował nawet z ukazania wieloznacznej roli, jaką odgrywał tu ks. Napoleon, chociaż gruntownemu omówieniu wzajemnych kontaktów między nim i Hotelem Lambert, uściśleniu i wzbogaceniu faktografii w tej dziedzinie poświęcił Ziółek bardzo dużo uwagi.

Wywody autora dość ostro urywają się na upadku powstania styczniowego. Szkoda że zrezygnował z doprowadzenia ich do upadku Napoleona III. Dałoby to pełniejszą perspektywę tej problematyki i ukazało jak katastrofa 1870—1871 r. zakończyła jakąkolwiek obecność sprawy polskiej w stosunkach międzynarodowych.

Do mankamentów książki trzeba jeszcze dodać wyjątkową niestaranność korekty (najdziwniej poprzekęcane nazwiska, tytuły prasy itp., np. na s. 27, 28, 29, 30, 48 i in.), nieprecyzyjny przekład tytułu broszury Mierosławskiego „De la nationalité polonaise dans l'équilibre européen” (s. 75), niefortunne zwroty w rodzaju: „O poglądach demokratycznych, do których zbliżał się Ludwik Blanc” (s. 42), „despotyczne rządy zachodnioeuropejskie” (s. 87), „wystąpienia prusko-niemieckie — — oraz Słowian wschodnich” (s. 96), „ma pragnienie przywrócenia Polski” (s. 62), „konserwatywno-zachowawczy” (s. 63). Zaskakuje list „pisany z München” (s. 33) czy „Batoun” — zamiast „Batumi” (s. 62).

Autor zebrał dość duży, istotny materiał szczegółowy i w miarę możliwości omówił go, wzbogacając w ten sposób konkretną wiedzę o wielu elementach stosunków polsko-francuskich lat czterdziestych-sześćdziesiątych XIX w. W zakończeniu pracy dokonał dobrej, lakonicznej rekapitulacji tych szczegółowych analiz, zawsze traktując stosunki między Polakami a Bonapartami wyłącznie jako konkretne działania czy projekty akcji politycznych (może nadmiernie minimalizując ich rolę). W przyszłości warto uzupełnić te badania, ukazując te kontakty i opinie jako element polskiej świadomości politycznej, przede wszystkim — rzeczywistego zakresu bonapartyzmu i politycznych funkcji legendy napoleońskiej w owym okresie.

Jerzy Skowronek

Anthony J. Kuzniewski, *Faith and Fatherland. The Polish Church War in Wisconsin 1896—1918*. University of Notre Dame Press, Notre Dame 1980, s. 171.

Siedem lat po uzyskaniu przez autora doktoratu w Harvardzie i nagrody Fundacji Kościuszkowskiej praca ta, poświęcona walce o polskich biskupów i język polski w szkolnictwie, ukazała się jako trzeci tom „Notre Dame Studies in American Catholicism”. Ks. A. Kuzniewski z Loyola University w Chicago ogłosił w r. 1975 w „Polish—American Studies” rozprawę poświęconą oświacie polonijnej, a w r. 1980 był jednym z referentów sesji „Poles in North America” w Toronto.

Istotnym osiągnięciem są rezultaty kwerendy w Milwauckim Archiwum Archidiecezjalnym, mniej widoczne są poszukiwania w archiwum diecezji Green Bay. Spośród 11 tytułów prasowych są 3 w języku angielskim i 3 spoza Wisconsin — „Wiarus” (Winona), „Straż” (Scranton, organ kościoła narodowego) i „Przegląd Emigracyjny” (Lwów), przy pominięciu prasy chicagoskiej. Z nowszej polskiej

historiografii figurują z bardzo wysoką oceną Józef Miąso, następnie Lech Trzeciakowski, Hieronim Kubiak, Bogusław Drewniak, Łucja Borodziej, Józef Madeja i w języku angielskim Stefan Kieniewicz, przy wyeksponowaniu problematyki Kulturkampf i oświatowej. Świadczy to o dużym wysiłku badacza znającego tylko biernie język polski.

Autor stara się przedstawić konflikt braci Kruszków z hierarchią kościelną na tle ewolucji amerykańskiego katolicyzmu, jako walkę pierwszej generacji o hierarchiczne uznanie i początki nowej ery w życiu wisconsińskiej Polonii. Akcentuje antagonizm polsko-niemiecki, niemieckie piętno na wisconsińskim katolicyzmie. Przeciwstawia politykę arcybiskupów Fridericka Katera i jego poprzednika Michaela Heissa jako zwolenników pluralistycznego katolicyzmu późniejszej Sebastiana Messmera, nie doceniając roli listu pasterskiego Katera w pierwszej fazie konfliktu. Przypomina poparcie przez „Krytykę” w 1886 r. ruchu robotniczego, ale w ruchu tym bardziej zaangażowani byli Antoni Paryski, według Henryka Nagla przez pięć miesięcy redaktor i Marcin Cyborowski niż wydawca „Krytyki” Michał Kruszka. Autor uważa, że w latach osiemdziesiątych większość Polaków z zaboru pruskiego, przeważających wśród wisconsińskiej Polonii, posiadała świadomość narodową. Wolniejszy rozwój świadomości w zaborze rosyjskim przed 1905 r. tłumaczy analfabetyzmem i niewielkim postępem gospodarczym (s. 17), odnośnie Galicji cytuje pamiętnikarza Jana Słomkę.

Jako jeden z inicjatorów akcji 1896 r. wymieniony jest bliżej nie znany Kazimierz Owocki. Dla 1900 r. w 14 polskiej „wardzie” podaje autor 716 dzieci w szkołach publicznych, ponad czterokrotnie więcej w parafialnych, ale prawie połowa dzieci w Milwaukee nie uczęszczających do szkoły przypadała na tę dzielnicę. Autor uważa, że ks. Waclaw Kruszka podejmując badania historyczne, chciał też rozpocząć walkę, odnotowuje kontrowersje z „Dziennikiem Chicagoskim” dotyczące koncepcji Polonii. Wystąpienie Michała Kruszki w grudniu 1905 r. w Kurierze Polskim w cyklu „Sprawy narodowe i kościelne”, spór jego brata z arcybiskupem o tom IX „Historii Polskiej w Ameryce” dotyczący chicagoskich Zmartwychwstańców oraz atak założonych przez stronników arcybiskupa „Nowin Polskich” na Michała Kruszkę późną wiosną 1907 r., traktuje jako elementy wzrastającego napięcia. Ks. Jacek Gulski, uważany za przywódcę polskiego kleru, nigdy nie dopuszczał do konfliktów polskość i katolicyzmu. Jeszcze przed jego śmiercią w 1911 r. rosło znaczenie ks. Bolesława Górala, antagonisty Kruszki, wydawcy „Nowin Polskich”, potem konsultora diecezjalnego. Wspomniano o poparciu ks. Kazimierza Sztuczki, z opozycyjnej wobec Zmartwychwstańców chicagoskiej parafii Św. Trójcy, dla Kruszki w okresie konfliktu o język w nauczaniu religii. Przy dominującym wpływie polityki Messmera omówiona też została rola pierwszego biskupa polskiego ks. Pawła Rhodego w konflikcie, m.in. przy potępieniu „Dziennika Narodowego”. Autor stwierdza, że Federacja Świeckich Polaków Katolików w Ameryce powstała w sierpniu 1911 r. pod kierownictwem M. Cyborowskiego, walcząca o polskich biskupów i samorząd finansowy parafii (należałoby też wspomnieć o aspiracjach dotyczących kontroli szkół parafialnych), posiadała w listopadzie 93 grupy w 13 parafiach.

Kulminację konfliktu przyniósł luty 1912 r. List pasterski przeciw Kruszcze i Federacji poparła większość polskiego kleru. Zwolenników Kruszki wykluczono z ubezpieczeniowego Stowarzyszenia Polaków w Ameryce, liczącego w 1911 r. 8,5 tys. członków (liczba znacznie wyższa niż znane dotąd dane z 1905 r.), co spowodowało wprowadzenie ubezpieczenia w Federacji. Jej wpływ szacuje autor na 10—15 tys., w tym 4,5 tys. na obszarze metropolii Milwaukee. Wygrała ona wybory w parafii Św. Wojciecha w South Milwaukee, miała też wpływy w parafii Św. Jadwigi. Do maja 1913 r. Kruszka stracił 2771 abonentów, ale w połowie

1915 r. miał ich 23 370 wobec 5 240 „Nowin Polskich”, a w 1916 r. nadal dwukrotnie więcej. Zabrakło tu ustosunkowania się do tezy Artura Hausnera, rozpatrującego nakłady w czasie wojny, w tym „Kurieria Polskiego” mającego według niego w styczniu 1915 r. jeszcze 40 tys. egzemplarzy, również w aspekcie orientacji w sprawach europejskich. Interesująca jest informacja o znalezionej broszurze Kruszki z 1912 r. o polskiej wojnie kościelnej, firmowanej przez Centralny Komitet Polskich Parafian w Ameryce.

Autor podkreśla rolę „Nowin Polskich” w przygotowaniu powołania ks. Edwarda Kozłowskiego na biskupa, zwraca uwagę na jego odmienną od Messmera linię jako rzecznika polskości, na patronat nad „Przeglądem Kościelnym”. Ofensywę Messmera uważa za udaną i konsekwentną, gdyż w końcu 1908 r. zdystansował się od „Nowin Polskich”, a w 1915 r. po śmierci biskupa Kozłowskiego był przeciwny koncesjom dla polskich katolików. Wakanse w Superior w 1913 r. i w Green Bay w 1915 r. nieco zmieniły bieg wydarzeń. Omówiono początki Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego, który w 1916 r. deklarował blisko 1000 członków w Milwaukee, a biskup Franciszek Bończak występował na łamach „Kurieria Polskiego”. Pominięto natomiast polityczne zaangażowanie grupy „Nowin Polskich” w działalności Polskiej Rady Narodowej w Ameryce, którą poparli zarówno ks. B. Góral, jak i biskup Kozłowski. Autor stwierdza, że w 1918 r. przy poparciu Kruszki wybrany został pierwszy polski kongresman Jan Kleczka, ale i tę sprawę należałoby rozpatrywać także w szerszym kontekście wzrostu wpływów republikańskich.

Książka ks. Anthony J. Kuzniewskiego niewątpliwie posuwa naprzód naszą wiedzę o wisconsinśkim konflikcie, stanowiąc jedno z poważniejszych osiągnięć naukowej już polonijnej historiografii w Stanach Zjednoczonych.

Krzysztof Groniowski

Zborník o Slovenskom národnom povstani. Zväzok II. Dr Jozef Jablonický, Štúdie. Vznik SNR a Vojenského ústredia. Bratislava a Slovenské národné povstanie, Vydavateľ'stvo Naše Snahy/Our Trends Publishing, Toronto 1980, s. 224.

Drugi tom zbioru studiów dotyczących Słowackiego Powstania Narodowego, wydawanego w Kanadzie, przynosi dwie rozprawy wybitnego historyka słowackiego Jozefa Jablonického. Autor od dwudziestu lat zajmuje się problematyką powstańczą i należy dziś do najlepszych znawców tego przełomowego dla dziejów Słowacji okresu.

Badania Jablonického koncentrują się na stosunkowo mało znanych dziejach tzw. mieszczańskiego ruchu oporu (*občianský odboj*), jego współpracy z komnunistami oraz wpływach społecznych. Zarazem podejmuje niektóre zagadnienia ruchu komunistycznego oraz wojskowej historii powstania.

Podkreślić należy, iż powstanie ma już olbrzymią literaturę, zarówno w Czechosłowacji, jak poza jej granicami. Spora jej część ma jednak charakter bardziej doraźnie polityczny niż naukowy. W Czechosłowacji na możliwościach naukowej analizy przeszłości fatalnie zaciążyło oskarżenie czołowych działaczy powstańczych (w tym Gustava Husáka) o tzw. burżuazyjny nacjonalizm oraz przeprowadzone na tej podstawie procesy. Dopiero rehabilitacja powstańców umożliwiła rozpoczęcie poważnych badań; wielką pomocą okazała się głośna książka Husáka, znana także w polskim przekładzie, w której autor wykorzystał zarówno dokumenty i relacje, jak też własną wiedzę uczestnika wydarzeń. Na emigracji od dawna ukazują się publikacje prezentujące całkowicie przeciwny punkt widzenia,